

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 123.1

Павлова Т. С.,

доктор філософських наук, доцент, професор
кафедри філософії, Дніпровський національний
університет ім. Олеся Гончара (Україна, Дніпро),
pavlova_tatyana@ukr.net

ФЕНОМЕН НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ФІЛОСОФІЇ І. КАНТА

Сьогодні стан розвитку філософії часто характеризують як «криза раціональності». Пов'язане це перш за все з тим, що як вважають деякі дослідники раціональні методи пізнання не вирішують філософських проблем і направлені цілком на таку ж раціональну реальність якою не є сучасний світ.

Постає питання про виправданість у класичній філософії та науці пануючих раціональних методів пізнання. Але питання не лише у цьому, важливо говорити про те, що сьогодні ми розуміємо під раціональністю. Чи йде мова про відхід від раціональності, чи про її нові форми, прояви, виміри щодо дослідження феноменів.

Метою даного дослідження є виявлення раціональних аспектів нормативної поведінки у філософії І. Канта. Розглядаючи це питання необхідно звернутися до обґрунтування раціональності нормативності класиком філософської думки, застосовуючи методологію безпосередньо І. Канта та іншу. До методів дослідження відносяться: співвідіння історичного і логічного, компаративний аналіз, методологічний принцип одотковості та ін. Дослідження феномену нормативної поведінки у філософії І. Канта показує важливість принципу раціональності, обов'язку, свободи в аналізі такого важливого явища як соціальна поведінка. Від того яким чином людина визначає підстави нормативності залежить яким чином вона буде діяти: підпорядковуватися чи не підпорядковуватися ним, як вона буде реалізовувати своє соціальне буття.

Ключові слова: нормативна поведінка, мораль, право, раціональність, людина, суспільство.

Важливим моментом у дослідженні питань раціональності є те, як її розуміти сьогодні. Про яку реальність йде мова? Оскільки раціональність являє собою одну з основних поруч з ірраціональністю форм освоєння світу, то не може йти мова про те, що вона стала не актуальною, не цікавою, «вийшла з філософської моди». Чи можна розглядати раціональність як таку, що має власне автономне буття, чи вона завжди є характеристикою якогось феномену, процесу? Звичайно більш прийнятною є точка зору, що раціональність – це властивість людини або світу. Як зазначає П. Гайденко, розумне – виступає як ідеал причетності розуму істині, що має інтуїтивний, а не дискурсивно-логічний характер. А раціональність виступає як проекція розумного, істинного на «площину» логічного мислення, нормативне, дисциплінарне начало в діяльності розуму. Крім того раціональне зазвичай виступає разом із ірраціональним і є поняттям більш вузьким у порівнянні з розумним. Ірраціональне можна поділити на дораціональне (дологічне) і понадраціональне [3, с. 51–52].

Чому ж питання раціональності залишаються дуже актуальними і сьогодні? Чи не є раціональність або її відсутність тією площиною через яку і відбуваються основні внутрішньоособистісні та суспільні трансформаційні процеси? Можливо розгляд

таких трансформацій у свою чергу відкриває шлях до розуміння раціонального та ірраціонального, зокрема у поведінці індивідуальній чи колективній.

Коли мова йде про філософське пізнання світу, то раціональність як метод такого пізнання не може виступати поодиноким, з необхідністю у цьому процесі реалізується і низка інших, протилежних раціональним, але необхідних у цій справі методів комплексно які можна назвати ірраціональними. Раціональність сьогодні розуміється скоріше у множинному значенні як сукупність різних раціональностей. Крім того раціональне і розумне вже не постають як дещо однакове. Традиція такого розуміння походить до німецьких класиків.

Є такі сфери людського життя де раціональність незважаючи на різні філософські тренди зберігає пріоритет перед ірраціональністю й сьогодні. І перш за все цією сферою є нормативність. Феномен нормативності є дуже складним і як предмет наукового дослідження міждисциплінарним. Особливістю його є те, що він може бути реалізованим лише на практиці у вигляді нормативно відповідної поведінки – діяння або бездіяльності. Поведінка людини не може бути моральною або правомірною лише теоретично – це завжди є практичний акт, який набуває свого буття та цінності лише у своїй практичній реалізації.

Тому розглядаючи проблеми пізнання феномену нормативності можна говорити про два його аспекти – теоретичний, що включає знання про нього, та практичний, що пов'язаний з його реалізацією. Щодо суті самого цього феномену, то тут теж необхідно говорити про те, що він має як раціональну сутність, так і ірраціональну.

І. Кант надає особливого значення тій обставині, що моральне значення вчинку залежить саме від безпосереднього впливу розуму, що створює закон, який лежить в основі волі. Цим теорія І. Канта істотно відрізняється від більшої частини етичних систем [2, с. 234]. Дійсно, за І. Кантом в основі нормативної поведінки, як моральної так і правової лежить закон розуму, який створює його сам. Оскільки норма – це завжди універсальне правило поведінки, воно може бути засноване лише на розумності, що є теж універсальною людською якістю. Норма сприймається як певна «нормальність», «універсальність», «обов'язковість», «необхідність» та «бажаність» соціальної поведінки і важливо, що за І. Кантом всі ці її якості не є зовнішніми щодо людини, а є результатом її власних розумних устремлень.

Практичний розум у межах якого І. Кант розглядає право і мораль є сферою обов'язку, свободи, а теоретичному розуму відповідає сфера природного закону. По суті, природному закону нормативність не потрібна, оскільки він якщо і має людський вимір, то він проявляється у тому наскільки людина знає про ці закони і здатна їх пізнати та зрозуміти, але людина не

встановлює їх нормативність. Сферу ж нормативності являють собою моральні та правові норми, оскільки саме суспільство визначає, що є правильним у даний період часу, на даній території у межах даної культурної традиції. Нормативність – це ще й сфера творчості, що зовсім не суперечить її розумній природі.

Важливим моментом у філософії І. Канта є те, що зовнішні правила і настанови (мораль, право) повинні узгоджуватися з власними, створеними суб'єктом законами, що не виключає їх універсальності, причина якої все той же розум. Відповідно й джерелом зобов'язання виконання норм є не зовнішній примус (суспільства, держави), а внутрішні переконання і настанови особистості. Відповіді на відоме кантівське запитання: «що людина повинна робити?» можливо лише виходячи з того, що нормативність для неї – це перш за все самонормативність. Якщо людина задається питанням про те чи справді вона зобов'язана виконувати якийсь норматив, позитивна відповідь може бути лише тоді, коли він відповідає її власній нормативності.

Здатність до нормотворчості відноситься до ноуменальної природи людини, оскільки є здатністю розуму, феноменальна ж її природа, що характеризується чуттєвістю, емоціями – це те як раз на впорядкування, регулювання чого спрямована нормативність, звісно у встановлених для неї межах. Усвідомлення обов'язку одночасно є і усвідомлення того, що буде якщо йому не підпорядковуватися. Не нормативність, або порушення нормативності одночасно веде і до порушення свободи і є по суті відсутністю розумності, її порушенням. Ноуменальна природа людини у філософії І. Канта пов'язана з обов'язком людини перед собою. Філософ зазначає, що першим принципом обов'язку перед собою є принцип: живи у відповідності до природи, другий – роби себе більш досконалим, ніж тебе створила природа [4, с. 461].

Таким чином можна зробити висновок, що суть «кантівського перевороту», який полягав у зміні пріоритетів з теоретичного розуму на практичний, означає ще й пріоритет нормативності, як творчого процесу свободи волі над даністю, заданістю законів природи. Нормативність за І. Кантом – це завжди результат розумності, оскільки сфера у якій нормативність взагалі є можливою є сферою розуму. Саме там вона створюється і реалізується спочатку на рівні усвідомлення особистістю себе як «нормотворця», а вже потім на рівні суспільства «нормотворця» як практичної своєї реалізації. Це дає змогу відповісти на дуже непросте питання про те, яка є природа нормативності. За І. Кантом її природа – розумна, творча, свободна. Відповідно людина підкоряється нормам з тієї причини, що вони є результатом законодавчої діяльності її власного розуму і не суперечать її свободі, а навпаки її реалізують.

Список використаних джерел

1. Горьова, ВМ., Смирнов, СО., Павлов, РА., 2010. 'Сутність та значення рейтингової оцінки страхових компаній', *Економічний простір: зб. наук. праць*, №36, с.100–108.
2. 'Давид Юм. Кант. Гегель. Шопенгауэр. Огюст Конт', 1998. СПб.: «ЛІО Редактор», 496 с.
3. 'Исторические типы рациональности', 1996. Т.2. Ответ. ред. П. П. Гайдено, М., 348 с.
4. Кант, И., 1994. 'Метафизика нравов в двух частях. В 8 т.', *Пер. с нем., М.: Наука*, Т.6, 712 с.
5. Павлов, РА., 2007. 'Организаційно-економічний механізм антикризового регулювання банківського сектору національної економіки: теоретичні аспекти та вдосконалення', *Схід*, №2, с.39–41.

6. Павлов, РА., Кашин, ВО., Смирнов, СО., 2010. 'Сучасний ринок FOREX та методи прогнозування валютних курсів на ньому', *Економічний простір*, №39, с.15–20.

7. Павлова, ТС., 2013. 'Відмінності між мораллю і правом як етичними емоціями', *Культура народів Причорномор'я*, №247, с.192–195.

8. Павлова, ТС., 2007. 'Мораль і право у філософії І. Канта: загальне і специфічне', *Аналітично-інформаційний журнал «Схід»*, №1, с.85–88.

9. Павлова, ТС., 2013. 'Етична емоція як основа права і моралі: соціально-філософський аспект', *Культура народів Причорномор'я*, №245, с.179–181.

References

1. Gor'ova, VM., Smyrnov, SO., Pavlov, RA., 2010. 'Sutnist' ta znachennja rejtyngovoi' ocinky strahovyh kompanij (Essence and significance of the insurance company's rating assessment)', *Ekonomicznyj prostir: zb. nauk. prac'*, №36, s.100–108.

2. 'David Jum. Kant. Gegel. Shopengaujer. Ogjust Kont (David Hume. Kant. Hegel. Schopenhauer. Auguste Comte)', 1998. SPb.: «ЛІО Редактор», 496 s.

3. 'Istoricheskie tipy racional'nosti (Historical types of rationality)', 1996. T.2. Otvet. red. P. P. Gajdenko, M., 348 s.

4. Kant, I., 1994. 'Metafizika нравов v dvuh chastjah. V 8 t. (Metaphysics of morals in two parts. In 8 tons.)', *Per. s nem., M.: Nauka*, T.6, 712 s.

5. Pavlov, RA., 2007. 'Organizacijno-ekonomichnyj mehanizm antykrizovogo reguljuvannja bankivs'kogo sektoru nacional'noi' ekonomiky: teoretychni aspekty ta vdoskonalennja (Organizational and Economic Mechanism for Anti-crisis Regulation of the Banking Sector of the National Economy: Theoretical Aspects and Improvements)', *Shid*, №2, s.39–41.

6. Pavlov, PA., Kashyn, VO., Smyrnov, SO., 2010. 'Suchasnyj rynek FOREX ta metody prognozuvannja valjutnyh kursiv na n'omu (The current FOREX market and methods of forecasting exchange rates on it)', *Ekonomicznyj prostir*, №39, s.15–20.

7. Pavlova, TS., 2013. 'Vidminnosti mizh morallju i pravom jak etychnymy emocijamy (Differences between morality and law as ethical emotions)', *Kul'tura narodiv Prychornomor'ja*, №247, s.192–195.

8. Pavlova, TS., 2007. 'Moral' i pravo u filosofii' I. Kanta: zagal'ne i specificzne (Morality and Law in I. Kant's Philosophy: General and Specific)', *Analitychno-informacijnyj zhurnal «Shid»*, №1, s.85–88.

9. Pavlova, TS., 2013. 'Etychna emocija jak osnova prava i morali: social'no-filosofs'kyj aspekt (Ethical emotion as the basis of law and morality: the socio-philosophical aspect)', *Kul'tura narodiv Prychornomor'ja*, №245, s.179–181.

Pavlova T. S., Doctor of science (in philosophy), associate professor, professor of philosophy department of Oles Honchar Dniprovsk National University (Ukraine, Dnipro), pavlova_tatyana@ukr.net

The phenomenon of normative behavior in the philosophy of I. Kant

The development of philosophy is often characterized as a «crisis of rationality». First of all, this is due to the fact that some researchers believe that rational methods of cognition do not solve philosophical problems and are directed entirely on the same rational reality as the modern world is not.

The question arises of justification in the classical philosophy and science of the domination of rational methods of cognition. But the question is not only about this, it is important to talk about what today we mean by rationality. Whether it is a departure from rationality, or about its new forms, manifestations, measurements in the study of phenomena.

The purpose of this study is to identify rational aspects of normative behavior in the philosophy of I. Kant. Considering this question it is necessary to turn to the rationality of normativity by the classics of philosophical thought, applying the methodology directly I. Kant and others.

The research methods include: coincidence of historical and logical, comparative analysis, methodological principle of additionality, etc. The study of the phenomenon of normative behavior in the philosophy of I. Kant shows the importance of the principle of rationality, duty, freedom in the analysis of such an important phenomenon as social behavior. From the way in which a person determines the grounds for normativity depends on how it will act: subordinate or not to obey it, how it will realize its social being.

Keywords: normative behavior, morality, law, rationality, person, society.

***